

פינוי הריסות
מכבישי אוטוסושי

אסון הוא אסון

משלמי המסים מממן את הנזק תוך ויתור על שימוש אחר בתשלומי המסים. בכל האפשרויות אף אחד לא הרוויח (חוץ מחברת הביטוח, אבל זה כבר סיפור אחר). אם כן, על מה מסתמך רעיון התמרוץ? אם נישאר בדוגמה של המשפחה נראה כי עד עכשיו התייחסנו למצבת הנכסים של המשפחה, שהצטמקה וחזרה לקרמותה. אבל מעבר למאזן זה יש תזרים של הכנסות והוצאות. ייתכן שכדי לממן את הוצאות התיקון בני המשפחה יעבדו במשרה נוספת, וכך יגדילו את הכנסותיה. הגידול הזה בהכנסות, וגם התשלומים לבעלי המלאכה שעסקו בתיקון, מקורם בהגדלת הפעילות הכלכלית של המשפחה, ובמקרה של אסון לאומי - של המדינה כולה. הפעילות הכלכלית נמדדת באמצעות התמ"ג. כאשר הפעילות מתרחבת, קצב גידול התמ"ג עולה - והרי לכך המרצת המשק.

די במחשבה שנייה חטופה כדי להבין שזו המרצה של הבל. כל הפעילות מיועדת כדי "למלא את החור" שנוצר מהאסון, כלומר, להחזיר את מצבת הנכסים לקדמותה. הרי אם היתה תועלת ממשית בתוכניות שיקום, היינו מצפים ליוזמות ממשלתיות להחריב באופן שיטתי שכונות או ערים שלמות כדי לחזור ולשקם אותן, ובכך להמריץ את המשק, להרחיב את הפעילות, להגדיל את התעסוקה ולהשיג את כל התוצאות הטמונות בצמיחה כלכלית.

האם תושבי האזור המוכה ליד החוף, אזור שהיה בדעיכה כלכלית זה זמן רב, ירצו לחזור לשם; האם התושבים בסביבת פוקו? שימה יהיו בכלל רשאים לחזור לאזור. למרות האוריריות של ההנחות העומות דות ביטוד החישובים האלה, העריך הבנק העולמי את שיקום יפאן ב-235 מיליארד דולר.

2. השיקום יוביל לצמיחה יפאן. המטרה המרכזית בהערכות הכספיות השונות שהוזכרו לעיל היא להעצים את ההשפעה החיובית הצפויה מ"המרצה המשקית" של תוכנית השיקום. הרעיון שלפיו התגובה לאסון תמריץ את הכלכלה ולכן המשק ייצא נשכר ממנו - מעבר למחיר האנושי הכבד והמצער, כמוכן - נשען על בסיס כלכלי וחשבונאי רעוע. אסונות אינם מכשירים להמרצת פעילות כלכלית.

כדי להבין מדוע, נדון במשק בית בודד. נניח שלמשפחה פלונית קרה אסון והבית שבו התגוררה ספג נזק כבד (נתעלם מפגיעות הגוף). מה קרה למצב הפיננסי של אותה משפחה? התשובה פשוטה: העושר שלה הצטמק. היו לה נכסים בשווי X, ועכשיו שוויים פחות מכך, Y. המשפחה מומינה שיפוצניקים והנזק מתוקן במלואו. כך המצב הוחזר לקדמותו והחור במצבת הנכסים התמלא.

ואולם, מהו מקור המשאבים הכספיים שנדרשו למימון התיקון? אפשרות אחת היא שהמשפחה מימנה את ההוצאה ממקורותיה, כלומר, מחסכונותיה. במקרה זה, כדי להחזיר את המצב לקדמותו, היא ויתרה על כל השימושים האחרים שהיתה יכולה לעשות בכסף, כגון רכישות וטיולים. האם הרוויחה מהשיפור? בוודאי שלא.

3. ממשלות ממריצות פעילות כלכלית. השימוש במספרים הגדולים ובתכונות המדומות של תוכניות שיקום חושף רעיון עוועים מסוכן אף יותר, שלפיו יש בכוחן של תוכניות המרצה ממשלתיות להגביר את הפעילות הכלכלית. זה אינו נכון בשום מקום ובשום תקופת זמן, ודווקא יפאן היא ההוכחה הניצחת לכך.

מאז רעידת האדמה החמורה הקודמת בעיר קובה ב-1995, הפעילו ממשלות יפאן תוכניות המרצה מסיביות מכל סוג שניתן להעלות על הדעת. לתוכניות התלוו נייח תוחים מלומדים על היקף המרצה ועוצמת התרומה שהן מביאות לצמיחת המשק. בפר-

1. ניתן לכמת את הנזק כבר עכשיו. אסור להסתנוור מהמספרים, ובמיוחד כשהם מתייחסים להערכות כספיות - עלות הנזק ועלות שיקומו. לעת עתה, כאשר היקף הנזק עדיין לא ידוע, במיוחד בכורים בפוקושימה, אין כל ערך למספרים כאלה. אולם גם אם היה ידוע היקף הקורבנות בנפש והיקף הרכוש התשתית הרי שכמעט בלתי אפשרי לכמת את הנזק הכספי. מכיוון שעלות השיקום נגזרת מהערכת הנזק - מספר המבנים, הכבישים ומתקני התשתית שיש לשקם - גם כימות השיקום הוא תרגיל סרק.

חוסר התועלת בתחשיבים אלה נובע מהעדר תשובות לשתי שאלות עיקריות:

האסון שאירע בצ'רנוביל שבאוקראינה ב-1986, שם ליבת הכור הותכה. עם זאת, אפשר להניח שגורלם הסופי של הכורים בפוקושימה יהיה דומה - הם ייקברו מתחת לאבץ ומלט והאזור שמסביבם יינטש. על רקע תסריט זה ננסה לבחון את ההשפעה הכלכלית, הפיננסית והעסקית של האסון המשולש רעידת אדמה-צונאמי-גרעין על יפאן ועל העולם.

שיקום אינו צמיחה
מן ההכרח להתחיל בניפוץ כמה רעיונות מוטעים שהופרחו לאוויר העולם מאז אותו יום מר ונמהר שבו אירעה רעידת האדמה.

מאז רעידת האדמה שאירעה בצפון-מזרח יפאן בצהרי יום שישי, 11 במארס, ובעקבותיה גלי הצונאמי והפגיעה בכורים הגרעיניים בפוקושימה, לא יורדת מדינה זו מהכותרות, ובצדק. סדרת האירועים תטביע חותם עמוק על המדינה האומללה הזאת. ומכיוון שהכלכלה היפאנית היא השלישית בגודלה בעולם, אסונות הטבע ישפיעו לא רק עליה אלא על העולם כולו.

בעת כתיבת שורות אלה, 16 ימים לאחר הרעידה, המצב האמיתי בכורים הגרעיניים בפוקושימה עדיין אינו ברור. עם זאת, ברור שהם נמצאים במצב מסוכן מאוד ושהניסיונות להשתלט על דליפת החומרים הרדיואקטיביים לא הצליחו באופן מלא, אם בכלל. בחודש האחרון מוזהה שמה של פוקושימה עם אחד האסונות הגרעיניים החמורים ביותר שאירעו בעולם, מאז שנפתח עידן הגרעין באוגוסט 1945, כאשר ארצות הברית הטילה פצצת האטום על הירושימה שביפאן במלחמת העולם השנייה.

ההנחה בסקירה זו היא שהאסון הגרעיני הזה לא יגיע לדרגת חומרה דומה לזו של

עוד בטרם יבשה הקרקע מהצונאמי ששטף את צפון כלכלנים להעריך את שווי הנזקים ולחזות את היקפי הצמיחה בעקבות השיקום הצפוי. **פנחס לנדאו מפרק את האמיתות המרגיעות אך מוטעות על כלכלת יפאן ותולה תקווה ברעידת-משנה אחרת וחזקה במיוחד**

לאחר רעידת האדמה הקודמת בעיר קובה ב-1995 הפעילו ממשלות יפאן תוכניות המרצה מסיביות. בפועל, המשק היפאני נשאר שקוע בבעיות הכרוניות. השינוי היחיד היה במצבת החובות של הממשלה שצמחו להיקפים אדירים

תצלומים: בלומברג, אי.פי. אי.פי.

מסילת רכבת שבורה
ביאמאדה (משמאל);
מתחם חנויות ריק
מאדם בגינזה טוקיו

על, המשק היפאני נשאר שקוע בבעיותיו הכרוניות, הקשות והמורכבות. השינוי היחיד היה במצבת החובות של הממשלה: אלה צמחו להיקפים אדירים, שמהווים סכנה גדולה לעתיד המשק והמדינה, ומציינים בים מגבלה על יכולתה של יפאן לממן את פרויקט השיקום העצום הנדרש עכשיו. מדוע ממשלות אינן מסוגלות להמריץ את הפעילות הכלכלית? מפני שממשלות אינן יוצרות מוצרים ושירותים רלוונטיים לשיקום, כגון מבני דוור. ממשלות מעבירות משאבים מגוף אחד לגוף אחר בתוך המשק, לרוב באופן בלתי יעיל. אם הממשלה תבצע פרויקט שיקום עכשיו עם כסף שאין לה, היא תלווה על חשבון העתיד ותפרע את החוב מתוך זרם תקבולי המסים העתידיים שלה. לכן אפשר להגדיל את התמ"ג ברבעון הבא או בשנה הבאה באמצעות תוכנית ממשלתית, אך הרחבה זו של הפעילות תתקוו על ידי קיטון בעתיד, כאשר החובות יפרעו. אמנם נכון שממשלה יכולה לממן גם פרויקטים מועילים, כגון בתשתיות נחוצות שיצמיחו פירות בעתיד - אבל כבר אמרנו שבמקרה של פרויקט שיקום מדובר במילוי החור שנגרם על ידי האסון, לא בתוספת למצבת הנכסים הלאומית.

זאת לא רק הכלכלה, טחבל

לאחר שסילקנו את הרעיונות הכלכליים וההשקפות המוטעיות שנהוג להתייחס באמצעותם לאסון ולהשפעתו, אפשר לחזור לשאלת היסוד - מה תהיה השפעת האסון על יפאן וממילא על העולם? קיימת סבירות גבוהה שאירועי מארס 2011 יחישו את תהליך שקיעתה של יפאן, שכבר נמצא בשלבים מתקדמים. לחלופין, קיים סיכוי שרעידת האדמה הפיזית תגרום דווקא לרעידת משנה חברתית-פוליטית חזקה מספיק שתציל את יפאן מהדרדרותה הכרונית.

הניתוח הכלכלי אינו מסוגל ללמד דבר לגבי איזה תסריט מבין השניים יכריע. כלכלנים מצוידים בקובצי אקסל מסוגלים לחשב את המשתנים הכלכליים והפיננסיים הדרושים כדי לשקם את ההרסות תוך פרק זמן זה או אחר. בתחום זה היפאנים הוכיחו שהם טובים, אפילו אלופים. אם יעמדו לרשותם האמצעים הפיננסיים הדרושים - וזה "אם" משמעותי מאוד - הם יצליחו לשקם

**מודעה
עמ' 25**

20 חודשים, לא תמכה בו במאמציו לרסן את ההוצאות הממשלתיות וממילא את הצורך בהלוואות כדי לממן את התקציב. וצריך לזכור המפלגה עלתה לשלטון במהפך שהוריד את המפלגה ששלטה ביפאן כמעט ברציפות משנת 1955.

מאחורי השיתוק של המערכת הפוליטית עומת דת מציאות קשה ונוראה

עוד יותר. יפאן היא מדינה מושחתת מן היסוד. בעקבות האסון בפוקושימה הולכים ונחשפים ממדי הטיחה, ההסתרה, תרבות השקר והשוחד שאפיינו את מגזר האנרגיה הגרעינית ביפאן, החל בקבלנים שהמציאו קיצורי דרך בבניין הכורים כדי לחסוך כסף עבור בחברות המפעילות שהסתירו תקלות באופן שיטתי ולאורך עשורים וכלה בפקי חים שקיבלו שוחד. מצב זה שורר בתחומים נוספים במדינה.

לכאורה, מול ממסד כה רקוב וממצאים כה חמורים, אין תקווה. מדוע שדווקא עכשיו ישתכנעו יפאנים צעירים להביא ילדים לעולם? האם דווקא עכשיו הפוליטיקאים ימצאו את האומץ לטפל בחוליים הכלכליים-חברתיים המושרשים כל כך?

התשובה עשויה להיות חיובית. יפאן לא ידעה מהפכה תרבותית-חברתית אחת, אלא שתיים. הראשונה החלה לפני 150 שנה, כאשר הברידות של יפאן נפרצה בכוח על ידי האמריקאים, וליפאנים התברר שהם נחותים מכל בחינה שהיא ביחס למערב. המהפכה מלמעלה התחילה אז את המודרניזציה של יפאן. התקדים השני הוא, כמובן, התמורות שהתחוללו בעקבות התבוסה המוחצת והמשפילה כל כך ב-1945. גם אז עברה האומה היפאנית טראומה נוראה שממנה יצאה מחוזקת.

האם גם עכשיו, בזקנתה ובתשישותה, מסוגלת האומה היפאנית לשרוד המערכות הפוליטיות והחברתיות שלה? ■

את כל מה שיחליטו שדורש שיקום. אבל לא זה הדבר שעומד על הפרק. ארץ השמש העולה נמצאת במשבר קיומי ארוך טווח, שמרכיביו העיקריים הם דמוגרפיים, תרבותיים ופוליטיים, הרבה יותר משהם כלכליים ופיננסיים, ואסור להתעלם מהם. המשל בעניין זה פשוט להבנה: לקשיש תשוש שספג מכה פיזית ונפשית קשה להתאושש ממנה יותר מאשר לאדם בגיל העמידה, והרבה יותר מאשר לאדם צעיר. מדוע זה שונה כשמדובר באומה זקנה ותשושה, שאינה רוצה לחיות - כלומר, להביא ילדים לעולם?

השאיפה לקונסנזוס והרצון להימנע משבירת מוסכמות היו גורמים חשובים בעלייתת של יפאן לגדולה בעשורים שלאחר מלחמת העולם השנייה. בעשרים השנים האחרונות אותן תכונות פועלות לרעתה - הן מונעות ביצוע רפורמות כואבות אך נחוצות, והן הן הגורם האמיתי לשקיעת המשק היפאני והחברה היפאנית.

הבעיה התרבותית הזאת מוצאת את ביטויה ההרסני ביותר במערכת הפוליטית, שנרתעת במשך שנים מלבצע שינויים מרחיקי לכת ומעדיפה לשמר את הסטטוס קוו - מפני שכך לא מפריעים למוקרי הכוח בחברה היפאנית ולא מתסיסים את הציבור הרחב. לפני האסונות עמד ראש הממשלה, נאוטו קאן, להפוך לראש הממשלה הרביעי ברציפות שלא ישלים יותר משנה בתפקיד. מפלגתו, שעלתה לשלטון רק לפני